

УДК 330.33

Кораблін С.О., д-р екон. наук

заступник директора Інституту економіки та прогнозування НАН України

МОДЕЛЬ "ВІДСТАЮЧОГО ЗРОСТАННЯ": ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Запропоновано підходи до аналізу та прогнозування циклічних коливань національної економіки України. Як незалежний фактор зміни фаз циклу розглядається світова кон'юнктура на сировину. Проаналізовано квартальну динаміку реального ВВП України, доходів її Зведеного бюджету та його дефіциту, а також валютного курсу гривні до долара США за період 1996–2016 рр. Зовнішню кон'юнктуру досліджено за показниками цін на сталь, пшеницю, олію та азотні добрива, що експортуються Україною.

Ключові слова: Україна, сировинна економіка, цикл, світова кон'юнктура, ціни на сировину, ВВП, валютний курс, Зведений бюджет.

JEL: E320

У серпні Україна зустрічає свій 25-й день незалежності. Чверть століття, що минула, видалася досить непростою як у частині перетворень, що відбулися у нашому суспільстві, державних інститутах і національній економіці, так і їх фактичних результатів.

З одного боку, необхідно визнати системні зміни, завдяки яким Україна отримала домінуючу приватну власність, національні ринки праці й капіталу, власні фінансову систему і валюту, розвиток підприємництва, визнання свого ринкового статусу світовою спільнотою, впевнену присутність вітчизняного бізнесу на зовнішніх ринках, вступ та активну роботу в міжнародних фінансових інститутах, їх щире увагу до майбутнього нашої країни і відверту підтримку її зусиль у подоланні глобальних наслідків Великої рецесії 2008–2009 рр.

Водночас не можна не відзначити, що рівень вітчизняних здобутків явно не відповідає ні колишнім очікуванням, ні потенціалу країни [1]. Більш того, окремі факти сьогодення не тільки відверто розгублюють українське суспільство, а й фактично – розколюють його. Кримський "референдум" 2014 року та наступна окупація півострова з частиною Донбасу – результат не лише наших геополітичних та воєнних прорахунків, але також і економічних помилок, які не дозволили сформувати ані стійких соціальних переваг внутрішнього добробуту країни, ані матеріальних можливостей їх суверенного захисту.

У цьому сенсі необхідно визнати, що предтечею непоправних втрат тисяч людських життів на сході України було глибоке антагоністичне розшарування суспільства, тривалий занепад соціальних стандартів, відносність та крихкість матеріального статку українських родин, внутрішнє та закордонне заробітчанство мільйонів наших співвітчизників і масове поширення неприхованих мрій про еміграцію до більш заможних та успішніших країн світу.

Феномен цієї зневіри, безумовно, – особливий виклик для економічної думки. Але ще більша її відповідальність – формування світогляду, який би унеможливив повторення трагедії Майдану і був би гідний чистоти його ідеалів у криваві тижні січня-лютого 2014 року.

Шокуюча статистика

Упродовж 1991–2014 рр. реальний ВВП України скоротився на 35%¹. За даними Світового банку [2], це – найгірший результат у світі за наведені 24 роки. Із 166 країн, які мали й розкрили повну статистику ВВП за цей період, він знизився лише в п'яти випадках. Україна в цьому списку випередила Молдову (-29%), Грузію (-15,4%), Зімбабве (-2,3%) і Центральноафриканську Республіку (-0,94%).

ВВП інших країн світу збільшився. Із мінімальним приростом у Барбадосі (8,9%) і Таджикистані (10,6%) і максимальним – у Китаї (ВВП зріс у 10 разів) та Екваторіальній Гвінеї (у 61 раз).

Теза, що всі лиха України пов'язані із втратою частини її територій, війною та руйнуванням найбільшого промислового регіону, є достатньо суперечливою. Адже воєнне безсилля – результат економічної та фінансової слабкості, а не навпаки. Крім того, якщо аналізувати період 1991–2013 рр., коли події двох останніх років ще не могли привидітися й у мареннях, виявляється, що зазначена п'ятірка світових аутсайдерів була такою ж. Лише з тією відмінністю, що Молдова тоді "випереджала" Україну.

Нарешті слід відзначити, що найбільший спад у національній економіці відбувся у 1990-ті – упродовж перших дев'яти років незалежності Україна втратила майже 60% свого ВВП. *Цей обвал удвічі (!) перевищив глибину падіння американської економіки в роки Великої депресії. Від зазначеного шоку вітчизняна економіка, по суті, так і не оговталася. Ні кількісно, ні якісно. Тому нинішня криза, початок якої зазвичай пов'язують із позаминулорічною зміною політичної влади – не більш ніж нове сповзання до дна економічної ями, в яку країна потрапила чверть століття тому.*

Модель відстаючого зростання

Причин такого стану справ, безумовно, немало. Лише "розлучення" колишніх республік СРСР коштувало Україні не однієї галузі виробництва. Тим паче, що формувалося воно й понад 70 років існувало у вигляді єдиного господарського комплексу. Комплексу по-своєму унікального, який у цілому ряді випадків не мав ані захисних потужностей, ані запасних ринків збуту.

Якщо додати до цього тодішню відсутність в Україні незалежних інститутів державного управління, практики жорсткої внутрішньої та зовнішньої конкуренції, досвіду співпраці з учорашніми ідеологічними опонентами, хаотичні уявлення про цілі та моделі економічного майбутнього, сумбурні заходи з "радикальних структурних реформ", то падіння української економіки у 1990-х роках виглядає швидше закономірною драмою, ніж несподіваною трагедією.

Проте наші подальші економічні потрясіння вже не можна пояснити особливостями пострадянської ремісії, історичними травмами гіперінфляції 1993–1994 рр., курсовою слабкістю гривні чи хронічними проблемами державних фінансів. Адже у наступні 15 років вітчизняна економіка демонструвала не лише кризові спади. Так, упродовж 2000–2007 рр. темпи зростання її ВВП становили у середньому 7,5%, а різкому зміцненню курсу гривні тоді протистояло лише активне накопичення міжнародних резервів Національним банком.

Уперше вітчизняний ВВП зріс у 2000 р. – на 5,9%. Проте наступна його динаміка виявилася дуже мінливою. Навіть у благополучні роки вітчизняна

¹ З урахуванням результатів 2015 року величина його падіння перевищила 41%.

економіка залишалися нестійкою і темпи зростання її ВВП падали з 12,1% (2004 р.) до 2,7% (2005 р.).

Із початком же Великої рецесії вона знову виявилася найслабкішою у світі: у 2009 р. українська економіка очолила список світових невдач, упавши на 14,8%. Цю похмуру славу з нею розділила Литва (-14,814%) [2]. Тоді глибина спаду українського ВВП у сім разів (!) перевищила середньосвітовий (-2,1%). При цьому можна лише дивуватися тому, що країну з чисельністю робочої сили у 23,2 млн осіб (Україна, 2009 р.) світова криза трусила з такою ж легкістю, як і малюсіньку Литву (1,56 млн).

З кінця 2008 р. вітчизняний ВВП скорочувався у 18-ти з 30-ти кварталів. На цьому тлі перманентні банкрутства, валютна лихоманка та знецінення гривні не виглядають чимось дивним. *Адже все це штрихи моделі відстаючого зростання, яку де-факто опанувала Україна. Основна риса такої моделі – неухильне відставання від більш динамічних конкурентів. Факт зростання в такій моделі – "невтішній приз" країні, яка не тільки неспроможна мірятися силами зі світовими лідерами, але навіть і тримати темп середнячків. Унаслідок цього вона приречена на "динамічне затухання", контрастність якого з часом тільки посилюється.*

Сумним прикладом такої моделі може слугувати Україна, ВВП якої після 1999 р. формально підвищився. *Але середні темпи цього зростання такі низькі, що можуть свідчити лише про невпинну втрату наших колишніх конкурентних переваг.*

Навіть якщо абстрагуватися від воєнного періоду 2014–2015 рр., виявляється, що за 14 років – із 2000 р. по 2013 р. – вітчизняний ВВП збільшився на 69,8%. Але це, на жаль, найгірший результат серед усіх республік колишнього Союзу. Після України мінімальний приріст ВВП показала Естонія (75,7%), а максимальний – Таджикистан (ВВП зріс у 2,9 раза), Туркменістан (у 3,1 раза) і Азербайджан (у 4,8 раза).

Водночас Україна, за класифікацією Світового банку, відставала й від групи країн, що розвиваються, – як із низькими середньодушовими доходами (106,8%), так і з середніми (125,4%).

За такої динаміки до моменту, коли ВВП України досягне такої рівня 1990 р., незрозуміло, на якому узбіччі світової економіки вона опиниться та які перспективи їй взагалі залишать більш успішні сусіди та колишні партнери.

На жаль, зазначений сценарій не вимисел. Важко повірити, але у 1987 р. ВВП України був меншим за ВВП Китаю лише в 4,2 раза². Хоча кількість робочої сили КНР перевершувала українську в... 25 разів. На початок же минулого року ВВП Китаю був більшим за вітчизняний вже майже у 80 разів. А після девальвації гривні у січні 2015 р. цей розрив, імовірно, подвоївся.

Україна: мала сировинна економіка

Аналіз причин таких невтішних результатів і відвертих загроз вимагає чіткого уявлення щодо особливостей формування трендів та циклів нашої економіки, бо списувати їх на одну пострадянську спадщину явно не можна.

² За показником ВВП у доларовому еквіваленті за поточним ринковим курсом національної валюти.

Методи і моделі прогнозування

У цьому сенсі українську економіку можна характеризувати як малу, відкриту, сировинну, зі спекулятивними суверенними рейтингами, оскільки:

- її частка у світовому ВВП становить близько 0,1%;
- співвідношення вітчизняного експорту та імпорту до ВВП стійко коливається навколо 50%;
- за міжнародною шкалою суверенні рейтинги країни є або критично спекулятивними ("B-", S&P's), або навіть переддефолтними ("CCC", Fitch; "Саа3", Moody's); причому їх рівень ніколи не був інвестиційно привабливим;
- на світових ринках Україна найбільш успішно конкурує лише у сегменті сільськогосподарської продукції, виробництва чорних металів та найпростішої хімії.

Ясно, що динаміка такої економіки має суттєво залежати від коливань світових цін на сировину, яку вона виробляє та експортує. Адже визначального впливу на них вона не має, власних потужностей для заміщення технологічно місткого імпорту їй не вистачає, а розраховувати на серйозні інвестиційні та фінансові поштовхи іззовні вона просто не може.

На рис. 1 наведено динаміку світових цін на низку ключових товарів українського експорту: сталь, пшеницю, соняшникову олію та азотні добрива (у кварталному розрізі). Період – час життя гривні – 1996–2015 рр.

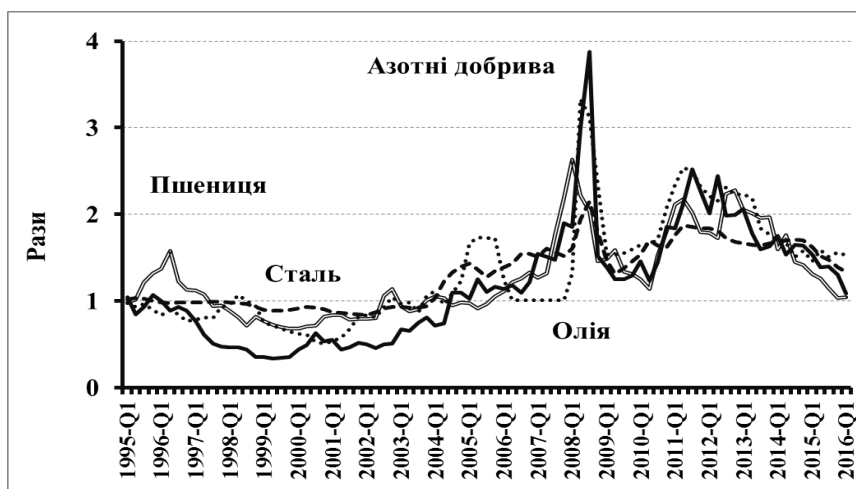

Рис. 1. Темпи зростання світових цін на ключові товари українського експорту: пшеницю, сталь, азотні добрива, олію (1990'12=1), 1996–2015 рр.

Джерело: розраховано за даними порталу IndexMundi: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.indexmundi.com/commodities/>

Незважаючи на різну амплітуду коливань зазначених цін, усі вони мають приблизно однаковий профіль:

- "провал" наприкінці 1990-х років;
- відновлення та стрімкий злет у 2000–2007 рр.;
- глибоке падіння протягом 2008–2009 рр.;
- зростання у 2010–2011 рр.;
- затяжне падіння у 2012–2015 рр.

Зважування та агрегування наведених на рис. 1 цінових індексів дозволяє отримати приблизну оцінку динаміки цін на вітчизняний товарний експорт упродовж 1996–2016 рр. (рис. 2).

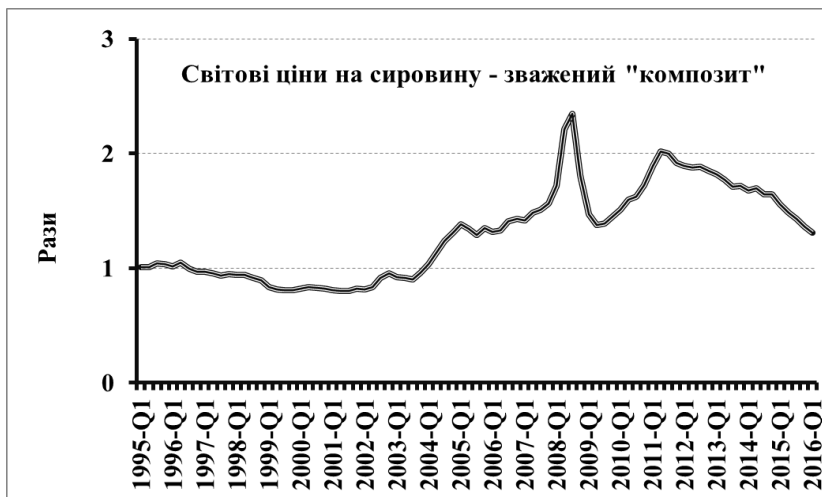

Рис. 2. Темпи зростання світових цін на сировину, що експортується Україною (1990'12 = 1), 1996–2016 рр.

Джерело: розраховано за даними порталу IndexMundi: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.indexmundi.com/commodities/>

Розрахований таким чином індекс цін дозволяє перейти до річних темпів його приросту у кварталному розрізі (рис. 3). Їх співставлення з аналогічними показниками реального ВВП України дає можливість дещо інакше подивитися на причини його циклічних коливань упродовж останніх 20 років.

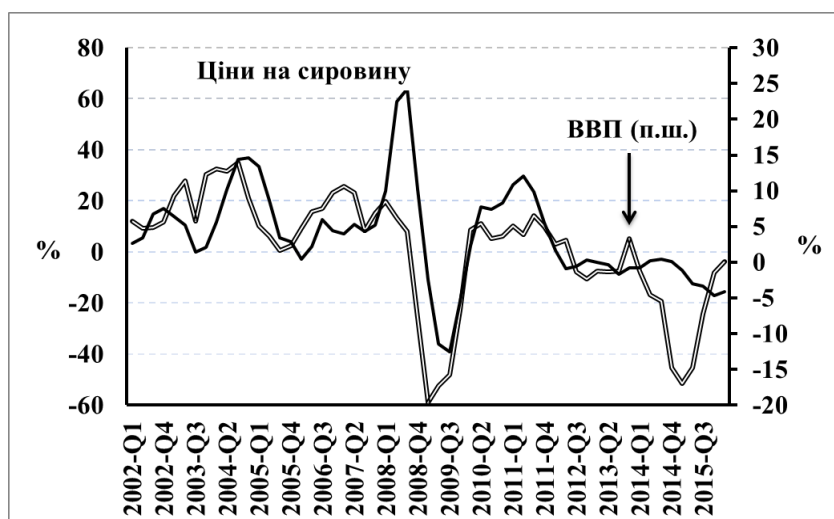

Рис. 3. Динаміка світових цін на сировину і реального ВВП України, 2002–2016 рр.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.ukrstat.gov.ua/> та порталу IndexMundi: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.indexmundi.com/commodities/>

Динаміка світових цін на сировину та ВВП України

Зазначений рис. 3 виявляється своєрідною азбукою злетів і падінь української економіки. Адже якщо перші чітко корелюють з підвищенням зовнішніх цін на нашу експортну сировину, то другі – з їх зниженням. Це, зокрема, наочно пояснює, чому єдине стійке економічне піднесення незалежної України припало саме на 2000–2007 рр., хоча кричущих фактів корупції, контрабанди, тіншового бізнесу та політичного протистояння в ті роки було не менше, ніж зараз.

Здається, що одна з головних причин тодішнього зростання була цілком банальна: в його основі лежали не "радикальні структурні реформи", не особливий бізнес-клімат і не стабільне політичне середовище, а незалежний від них злет цін на сировину.

У 2002–2007 рр. його середньорічні темпи (для групи зазначених товарів) перевищували 12%. Це сприяло середньому зростанню вітчизняного ВВП на 7,5% на рік, що було вдвічі більше за загальносвітову динаміку (3,4%). Завдяки цьому Україна потрапила в "сировинний Едем", отримавши неочікуваний потік іноземної валюти, інвестицій і позик, ревальваційний тиск на гривню та її курсове посилення, рекордне зростання міжнародних резервів (фактично від нуля до 38 млрд дол., серпень 2008 р.), шалені доходи населення і бюджетні надходження, кредитний і банківський бум, будівельну лихоманку, божевільні ціни на нерухомість і нескінченну кількість охочих її придбати.

Утім, увесь цей "парадиз" розтанув буквально за два-три місяці, коли обвалилися світові ціни на сировину. У нашому випадку їхній річний приріст рухнув з +64% у III кв. 2008 р. до -11%, -36% і -39% у перших трьох кварталах 2009-го. От тоді український ВВП і поставив антирекорд року, провалившись на 14,8%. Пов'язаних з цим проблем не вирішено досі: знецінення гривні, валютні борги, зовнішня заборгованість, неплатоспроможність позичальників і їхнє банкрутство, збанкрутілі банки, фінансова залежність від МВФ, падіння доходів, безробіття й масове відчуття безвиході.

На жаль, усе це виявилось лише прелюдією. Сплеск сировинної кон'юнктури тривав лише два роки (2010–2011 рр.). Його короткостроковість, як і невдала економічна політика України, не дозволили ані розігнати зростання ВВП (із середньорічних 4,7%), ані розв'язати клубок накопичених проблем.

Нинішня фаза вітчизняної кризи почалася у 2012 р. – з поновленням сировинної рецесії, яка тривала чотири роки поспіль. Враховуючи це, можна впевнено сказати, що падіння ВВП, бюджетні проблеми й девальвація гривні у 2014–2015 рр. сталися б і без зовнішньої інтервенції. Адже структурна вразливість України та пригнічені ціни на сировину не обіцяли їй нічого хорошого й до початку 2014 р. За цих умов анексія Криму та війна в Донбасі лише підклали дров у тліюче багаття українських проблем.

Динаміка світових цін на сировину та Зведений бюджет України

Враховуючи наведену циклічність, можна припустити, що рух світових цін на сировину має також впливати на показники Зведеного бюджету України. Адже, за інших рівних умов, прискорене зростання її реального ВВП стимулює надходження бюджетів усіх рівнів, зменшуючи одночасно їх розрив з бюджетними видатками.

І, навпаки, пригнічення міжнародних ринків сировини має негативно відбиватися на Зведеному бюджеті – як у частині його доходів, так і дефіциту.

Коректність цих припущень непогано ілюструє вже окреслена динаміка цін на товари українського експорту (сталь, пшеницю, соняшникову олію, азотні добрива) та двох зазначених параметрів Зведеного бюджету протягом 2003–2015 рр. (рис. 4–5).

Рис. 4. Динаміка світових цін на сировину і доходів Зведеного бюджету України, 2003–2014 рр.

Джерело: розраховано за даними Національного банку України: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.bank.gov.ua/> та порталу IndexMundi: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.indexmundi.com/commodities/>

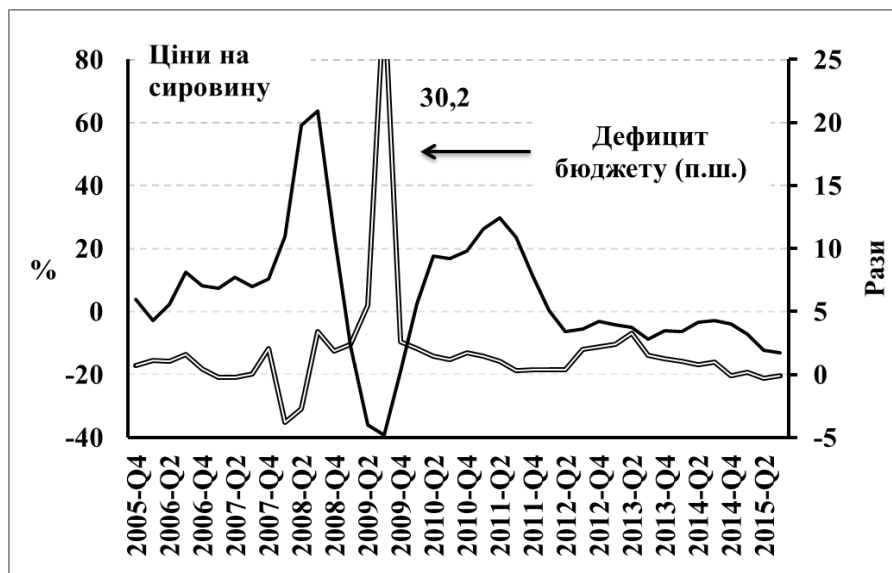

Рис. 5. Динаміка світових цін на сировину і дефіциту Зведеного бюджету України, 2005–2015 рр.

Джерело: розраховано за даними Національного банку України: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.bank.gov.ua/> та порталу IndexMundi: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.indexmundi.com/commodities/>

Насамперед привертає увагу висхідна фаза, що мала місце в 2003–2008 рр. Ідеться, зокрема, про річний темп приросту бюджетних доходів, що стійко коливався в цей період у межах 20–60% (рис. 4). Що ж до дефіциту Зведеного бюджету, то він тоді на деякий час навіть зник, перетворившись у першому півріччі 2007 р. на профіцит (рис. 5).

Показово, що бюджетна стійкість у той час виразно контрастувала з політичним станом країни, яку буквально переслідували гучні скандали, перманентні парламентські вибори, зміни урядів, складна президентська кампанія і революційні потрясіння. Але всупереч цьому напруженню вітчизняне виробництво і доходи Зведеного бюджету демонстрували не просто динамічну рівновагу. Їх внутрішня збалансованість була усі національні рекорди – ніколи раніше й опісля вона не була настільки високою.

Однією з причин тих вражаючих результатів був сировинний бум. І хоча зростання світових цін на український експорт був нерівномірним, його річні темпи щоквартально становили в середньому 17,5%, а часом і 40% (2004 р.), або навіть понад 60% (2008 р.).

Тодішня сировинна виручка потягнула за собою зовнішні боргові ресурси і прямі іноземні інвестиції. З 2004 р. по жовтень 2008 р. їх залишки, що осіли в Україні, вирости, відповідно, на 74,4 млрд дол. США і 42,3 млрд дол. США [4]. Обсяг зазначеного капіталу перевищив 116 млрд дол. США. Його приплив підвищив імпорتنі витрати, збуривши торгівлю і бюджетні надходження. Вони виявилися настільки значними, що в першому півріччі 2008 р. уряд почав виплачувати компенсації вкладникам колишнього "Ощадбанку СРСР", обіцяючи до 1 тис. грн кожному, хто втратив свої заощадження.

Уся ця ідилічна картина розтанула восени 2008 р.: ані виробництво, ані бюджетні доходи *не* змогли протистояти падінню експортних цін [3]. Разом із ними у перманентну кризу пірнули й українські фінанси.

У 2009 р. 12-місячний обвал цін на українську сировину досяг 40% (у кварталному вимірі). Він спричинив падіння до 20% і більше реального ВВП України та доходів її Зведеного бюджету (рис. 3, 4). Дефіцит же останнього виріс у 30 разів (рис. 5).

Вибратися з цього економічного і фінансового провалу допомогло відновлення у 2010–2011 рр. цін на українську сировину, яке перетворилося згодом у їх зростання з піковим значенням (29,9%) у II кв. 2011 р. Протягом цих двох років спостерігалось річне прискорення реального ВВП України (до 4,1 і 5,2% відповідно), а також доходів її Зведеного бюджету (до 55,5% у III кв. 2011 р.).

Проте кон'юнктура на сировину вичерпалася на початку 2012 р. Разом із її падінням в українську економіку повернулася рецесія. Річне зростання ВВП України знизилося до 0,3% (2012 р.) і 0,0% (2013 р.). Це відразу зменшило обсяг фінансових потоків та бюджетних надходжень. У II кв. 2013 р. 12-місячний дефіцит Зведеного бюджету України зріс у 3,3 раза. За цих умов його новою опорою стали зовнішні та внутрішні запозичення.

Посилився тиск на Національний банк щодо підтримки бюджетних витрат. Це призвело до зростання в його портфелі ОВДП – з нуля в 2007 р. до 147 млрд грн наприкінці 2013 р., що становило 58,3% їх загального обсягу, що перебував у той час в обігу.

Протягом 2012–2015 рр. глибина падіння цін на українську сировину сягнула 30%, а тривалість – чотирьох років. Проте минулорічний стан Зведеного бюджету здавався більш міцним, ніж у попередні роки. На жаль, його чинники були суто номінальними. Адже балансування Зведеного бюджету у 2015 р. сталося значною мірою завдяки новим зовнішнім кредитам держсектора (чисте його фінансування становило 3,5 млрд дол. США), списанню частини держборгу (близько 3,6 млрд дол. США), відмови від проведення платежів за кредитом РФ (3 млрд дол. США) і 40–50% інфляції.

Однак розглядати такі заходи як атрибути успішної політики, зрозуміло, не можна.

Динаміка світових цін на сировину та валютний курс гривні

Гривня прив'язана до долара США із початку свого уведення в обіг 2 вересня 1996 р. З того часу її курс до американської валюти впав більш ніж у 14 разів – від 1,761 до 25,0 грн/дол. США. Причому майже 70% цього падіння спостерігалися упродовж 2014–2015 рр.

Такий стійкий тренд щодо знецінення вітчизняної валюти та зниження попиту на неї міг би здивувати. Однак лише в тому випадку, якщо не зважати на вже перелічені вади української економіки та її підвищену вразливість до цін на сировину.

Співставлення вже знайомої їх динаміки з відповідними змінами курсу гривні до долара США дозволяє отримати результати, не менш показові, ніж ті, що розглянуто при аналізі циклічних коливань ВВП України та параметрів її Зведеного бюджету (рис. 6).

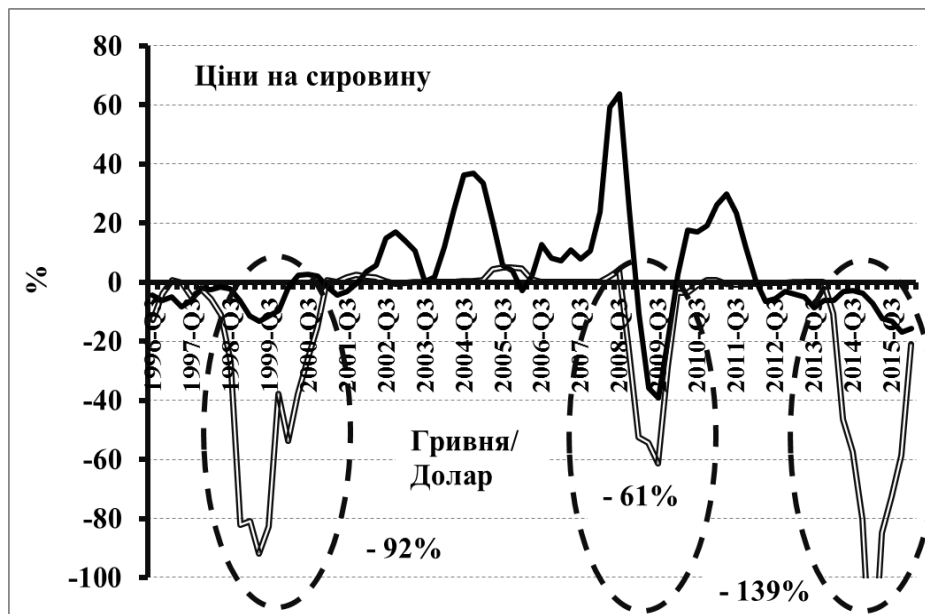

Рис. 6. Річні темпи приросту світових цін на сировину та курсу гривні до долара США, 1996–2016 рр.

Джерело: розраховано за даними Національного банку України: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.bank.gov.ua/> та порталу IndexMundi: [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.indexmundi.com/commodities/>

Методи і моделі прогнозування

Зокрема, рис. 6 свідчить, що протягом останніх 20 років:

– усі валютні кризи в Україні відбувалися при падінні світових цін на сировину;

– за цей час українська економіка та її валюта не змогли протистояти жодній сировинній рецесії;

– валютно-курсова стійкість в Україні спостерігалася винятково за умов зростання експортних цін.

Зрозуміло, що у кожній валютній кризі була своя специфіка. Так, напередодні 1998–1999 рр. Україна ще не оговталася від курсових потрясінь і гіперінфляції початку 90-х. Іноземну ж валюту до міжнародних резервів вона могла залучати тільки в борг.

Кризу 2008–2009 рр. посилювала піраміда валютних кредитів. Її уламки не розчистили й до початку падіння курсу у 2014 р. До того ж офіційний Київ у той час перебував у непроголошеній політичній та фінансовій ізоляції. Остання зникла зі зміною уряду навесні 2014 р. Але війна на Сході виявилася для курсу гривні непідйомним вантажем.

Разом із тим час і місце всіх трьох валютних криз визначалися сировинною спеціалізацією України та падінням цін на ключові товари її експорту. При цьому їх загальна логіка і послідовність залишалися приблизно однаковими:

- сировинна рецесія;
- падіння експорту і пов'язаних з ним доходів;
- різке загострення фінансових і бюджетних дефіцитів;
- втеча капіталу;
- девальвація гривні;
- банківська криза;
- виснаження резервів;
- посилення валютних обмежень;
- кредит МВФ.

Отже, в Україні бюджетні розриви, в яких часто вбачають основну причину будь-якої валютної кризи, самі часто виступають лише одним з її наслідків та проявів. А різке зростання фінансових дефіцитів стає результатом не лише управлінських прорахунків, але й падіння світової кон'юнктури на сировину.

Найбільш суттєві курсові проблеми гривні починалися саме з цього падіння. Після чого ініціювалися активні контакти з МВФ щодо розроблення чергової програми його фінансової допомоги. Причому цей зв'язок почав формуватися ще до кризи 1998–1999 рр.: stand-by (1996 р., 1997 р.), EFF (1998 р.), знову stand-by (2008 р., 2010 р. і 2014 р.), нова програма EFF (2015 р.).

Усі зазначені програми (окрім stand-by 2010 р.) збіглися з часом сировинних рецесій і були спрямовані на стабілізацію курсу гривні. Глибина ж його річних спадів сягала, відповідно, -104,3% – у серпні 1999 р., -64,8% – у вересні 2009-го і -182,8% – у лютому 2015-го.

Висновки

- За роки незалежності в Україні вкорінилася сировинна модель виробництва, в рамках якої вітчизняна економіка спеціалізується на випуску та експорті товарів з низьким рівнем доданої вартості.

- Неспроможність відходу від такого типу виробництва спричинила жорстку залежність країни від руху зовнішніх цін на експортну сировину.
- Протягом останніх 20 років усі три економічні, фінансові та валютні кризи, що спостерігалися в Україні (1998–1999 рр., 2008–2009 рр. і 2014–2015 рр.), відбувалися на тлі падіння світових цін на її експортну продукцію. І, навпаки, піднесення світової кон'юнктури на сировину асоціювалося в Україні зі сталим економічним зростанням, бюджетною збалансованістю та рівноважним валютним ринком.
- Причини економічних, фінансових та валютних криз можуть різнитися за різними типами економік:
 - сировинних та індустріальних;
 - малих та великих.У малих сировинних економіках фінансово-бюджетні, монетарні та валютні фактори криз можуть бути лише їх проміжним, але не ключовим чинником.
- Сировинна природа української економіки та падіння цін на її експортну продукцію були основними (економічними) чинниками кризи 2014–2015 рр.
- Фази економічного циклу України, стан її фінансів, бюджету і валютного курсу гривні значною мірою визначаються сировинним характером національного виробництва. Його високу волатильність можна пояснити тривалим занепадом вітчизняних технологій.
- В Україні панує сировинна модель "відстаючого зростання", відповідно до якої середні темпи національного зростання є нижчими, ніж у більшості країн з ринками, що формуються. Внаслідок цього вітчизняна економіка дедалі більше сповзає на сировинну периферію світової економіки, хоча динаміка її ВВП може залишатися формально додатною.
- Системне подолання зазначених вад пов'язане з технологічним оновленням виробництва, розвитком обробної промисловості та випуском продукції з більш високою часткою доданої вартості.

Список використаних джерел

1. Гриценко А. Українське економічне диво, або Куди ведуть реформи? [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. Україна. – 2016. – № 22. – Доступний з : http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ukrayinske-ekonomichne-divo-abo-kudi-vedut-reformi-_.html
2. Дані Світового банку [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>
3. Дані Національного банку України [Електронний ресурс]. – Доступний з : www.bank.gov.ua

Надійшла до редакції 01.07.2016 р.

Кораблин С.А., д-р екон. наук

заместитель директора Института экономики и прогнозирования НАН Украины

МОДЕЛЬ "ОТСТАЮЩЕГО РОСТА": ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ УКРАИНЫ

Предложены подходы к анализу и прогнозированию циклических колебаний национальной экономики Украины. В качестве независимого фактора изменения фаз цикла рассматривается мировая конъюнктура на сырье. Проанализированы квартальная динамика реального ВВП Украины, доходов ее Сводного бюджета и его дефицита,

Методи і моделі прогнозування

а также валютного курса гривни к доллару США за период 1996–2016 гг. Внешняя конъюнктура исследована по показателям цен на сталь, пшеницу, масло и азотные удобрения, экспортируемые Украиной.

Ключевые слова: Украина, сырьевая экономика, цикл, мировая конъюнктура, цены на сырье, ВВП, валютный курс, Сводный бюджет.

*S.Korablin, Doctor of Economics, Deputy Director
Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine*

THE "LAGGING GROWTH" MODEL: ECONOMIC FACTORS AND CONSEQUENCES FOR UKRAINE

It is concluded that Ukraine's economy is dominated by the commodity model, within which it specializes in the production of low value added goods. Because of this Ukraine's economy is highly dependent on the fluctuations of the world prices for this country's export commodities.

The author proves that, over the last 20 years, all the three economic, financial and FX crises observed in Ukraine (1998-1999, 2008-2009, and 2014-2015) took place against the background of the decline of the world prices for Ukrainian export items. And, vice versa, the revivals of the global conjuncture for raw materials were associated in Ukraine with economic growth, balanced budget and strong foreign exchange market position.

In this article, the world commodity market conjuncture is analyzed through the prices for steel, wheat, sunflower oil and nitrogen fertilizers exported by Ukraine.

It is stated that the causes of economic, financial and FX crises can vary significantly depending on the type of economy: commodity or industrial one, small or big one, and having or not a free access to international financial markets. It is concluded that, in small commodity based economies, financial, monetary and FX misbalances are not always the initial point of a crisis. In a number of cases they only play a secondary role in the crisis origination.

It is stressed that the phases of economic cycle in Ukraine as well as the stance of its finance, budget and exchange rate of the Hryvnia are to a great extent determined by the commodity nature of national production. Meanwhile the high volatility of the latter could be explained by a long-term technological decline.

Ukraine is featuring a lagging growth model according to which national GDP rates are lower than those in the most countries with emerging markets. As a result, Ukraine has been helplessly slipping down towards the commodity based periphery of the global economy although, in formal terms, its GDP dynamics may remain positive.

It is underscored that a systematic eradication of the above mentioned drawbacks would involve a technological revival, and the development of the manufacturing sector with its shifting to the production of high value added goods.

Keywords: Ukraine, commodity based economy, cycle, world conjuncture, commodity prices, GDP, exchange rate, general government budget.

References

1. Hrytsenko, A. (2016). Ukrainian economic miracle, or Where are the reforms? *Zerkalo Nedeli. Ukraine*, 22. Retrieved from: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ukrayinske-ekonomichne-divo-abo-kudivedut-reformi-.html>
2. World Bank data. Retrieved from: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>
3. Data from the National Bank of Ukraine. Retrieved from: www.bank.gov.ua